

KURGU İLE GERÇEK ARASINDA BİR ÇEVİRMEN: GAFFAR GÜNEY AN INTERPRETER BETWEEN FICTION AND REALITY: GAFFAR GÜNEY

Efnan DERVİŞOĞLU*

Öz

Azeri kökenli bir ailenin çocuğu olarak 1895'te Revan'da doğan Gaffar Güney, çok genç yaşta Türkiye'ye gelmiş; burada eğitimciliği ve çevirmenliğiyle dikkati çekmiştir. 1940'lı yıllarda yaptığı çevirilerle Rus edebiyatının klasiklerinin ülkemizde tanınıp sevilmesine katkıda bulunan Gaffar Güney, öğrencilerinde de derin izler bırakmıştır; bununla birlikte iç dünyasında yaşadığı huzursuzluklar ve dış etkenler, ruhsal sorunlar yaşamasına neden olmuş; yaşamının son yıllarını sokaklarda geçirmiştir. Gaffar Güney'in yaşamına ilişkin bazı ayrıntıları, yazarların anılarında bulmak mümkündür; yaşamının kimi zaman gizemli kimi zaman üzüntü verici yanları, öykülere, hatta şiire de konu olmuştur.

Bu makalede bir dönemin önemli bir eğitimcisi ve çevirmeninin edebiyat ürünlerine yansıyan yönleri ve yaşamına ilişkin bilgiler tespit edilmeye, Gaffar Güney portresi sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gaffar Güney, Çevirmen, Çeviri, Öykü, Edebiyat.

Abstract

Having been born to a family of Azeri origin in Revan in 1895, Gaffar Güney came to Turkey in the early ages of his life, and attracted attention with his skills in training and translation. With his translations in 1940s, he contributed the Turkish people to develop familiarity with and enjoy the classics of the Russian literature, and had a great influence on his students. On the other hand, the inner restlessness he experienced and the external factors caused him to have psychological problems and he spent the last years of his life on streets. It is possible to locate some details about his life in memories of authors. Parts of his life, sometimes mysterious and sometimes saddening, have been subject of some narratives and even some poems. He was a prominent trainer and interpreter of a certain period, and this article examines his qualifications which reflect upon his literary works. This article is an attempt to offer some information about his life and to present a portrait of Gaffar Güney.

Keywords: Gaffar Güney, Interpreter, Translation, Narration, Literature.

1. Giriş

Gaffar Güney, Abdullah Bey ile Bahar Hanım'ın oğulları olarak 1895'te Revan'da doğar ve Azerbaycan'dan kaçarak geldiği Türkiye'de Rus edebiyatından yaptığı çevirilerle tanınır (Pösteki, 2009, 34). Asıl adı, Abdullah Gaffar Çıtanak'tır; İstanbul'da, Balıkesir'de ve Ankara'da öğretmenlik yapar, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Rusça dersleri verir. Onu yakından tanıyan Samet Ağaoğlu, Ankara'daki çalışma yaşamıyla ilgili şunları söyler:

Bakanlık rahmetli Yusuf Akçura'nın devlete bıraktığı kütüphanede kitapların, vesikaların tasnifine, konularına göre sıralanıp defterlere yazılmasına bu arkadaşımı memur etmiş, o da benden çalışırken yardım istemişti. Tatlı, biraz kalın sesi, biraz değişik şivesi esmer yüzünün sevimliliğini artırıyordu. Ama bakışları hep hüznü idi. Az konuşuyordu. Konuşmak için aradığı konu da hemen hep çocukluk yıllarının hatıraları (Ağaoğlu, 2013, 22).

Akçura'nın 1935'te vefat ettiği düşünüldüğünde, söz konusu çalışmanın bu yılın ardından gerçekleştiği söylenebilir. Ağaoğlu ise Gaffar Güney'in yaşadıklarından, son yıllarında geçirdiği değişimden öylesine etkilenir ki ileride sözünü edeceğimiz "Öğretmen Gafur" öyküsünü yazar; aslında onu en yakından tanıyan ismin de Samet Ağaoğlu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Hasan Âli Yücel'in Maarif Bakanlığı döneminde düzenlenen Birinci Neşriyat Kongresi'nde (2 Mayıs 1939) kurulan yedi encümeden biri olan Tercüme Heyeti, 28 Şubat 1940 tarihli ilk toplantısından sonra; sürekli çalışacak üyelerden oluşan bir "tercüme bürosu" halini alır. İlk sayısı 19 Mayıs 1940'ta, Yücel'in önsözyle yayımlanan *Tercüme Dergisi*'yle birlikte çeviri faaliyetleri hız kazanır ve dünya edebiyatının önemli yapıtlarının Türkçede yayımlanması sağlanır. Bu süreçte, Gaffar Güney'in; Bunin, Gorki, Lermontov, Puşkin, Turgenyev gibi yazarlardan Türkçeye çevirdiği öyküler, *Seçme Rus Hikâyeleri* adıyla ve Ülkü Basımevi'nce 1940'ta basılır. Aynı yıl, Çehov'dan çevirdiği tek perdelik komedi *Teklif*, "Maarif Vekâleti Modern Tiyatro Eserleri Serisi"nin ikinci kitabı olarak çıkar (2.baskı, 1958); bunu yine Çehov'dan bir çeviri izler: Dört perdeden oluşan *Vanya Dayı*, Rus Klâsikleri Serisi'nin altıncı kitabıdır ve Maarif Matbaası'na yayımlanır (1944). Leonid Andreyev'den çevirdiği dört perdelik *Ömrümüzün Günleri* (1948) ise "Devlet Konservatuarı Yayınları Serisi"ne dönüşen tiyatro kitaplığının kırk yedinci kitabıdır. 1940'lı yıllar, Gaffar Güney'in; hem öğretmenliği hem de çevirmenliği başarıyla yürüttüğü yıllardır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Kandıra Meslek Yüksekokulu, efdervisoglu@gmail.com.

Fikret Hakan, babasının *Seçme Rus Hikâyeleri* adıyla yayımlanan kitabını yıllar sonra *Klasik Rus Öyküsünün Başyapıtları* adıyla yeniden yayıma hazırlar; çeviriler toplamı, 1999'da Telos Yayıncılık tarafından basılır. "Gaffar Güney" adıyla karşılaştığımız bir başka kitapsa Çehov'un yedi oyununun yer aldığı *Çehov / Oyunlar*'dır. Hangi oyunun kim tarafından çevrili olduğunun yazık ki anlamadığı -altı çevirmen adı, "çevirenler" biçiminde sunulmuştur- kitapta, Gaffar Güney'in yıllar önce çevirmiş olduğu iki oyun yer alır: *Teklif* ve *Vanya Dayı*. Karşılaştırmalı bir okuma yapıldığında Sosyal Yayınlar'ın 2001'de yayımladığı kitapta, Gaffar Güney'e ait çevirinin *Teklif* olduğu söylenebilir.

Çevirmenliği ve eğitimci kimliğiyle tanınan Gaffar Güney, yaşamının büyük bir bölümünü sıkıntılar içinde geçirmiş; yaşadıklarına katlanamadığından ruhsal çıkmazlara sürüklenmiştir. Bu yaşamın izlerini ve trajik yönlerini yansıtan edebiyat ürünleriyle karşılaşmamız da mümkündür.

2. Anılarda Kalan Bir Yaşamdan Kesitler

Türker Acaroğlu, 1932'de yeni binasına taşınan Necatibey Öğretmen Okulu'ndaki öğrenimini sürdürürken Gaffar Güney, Balıkesir'dedir ve okulun Türkçe öğretmenidir. Acaroğlu şöyle anlatır hocasını:

Uzunca boyu, esmer teni, dalgalı saçlarıyla epey yakışıklı bir delikanlı olan hocamızın tatlı ve yumuşak bir sesi vardı. Bize "Varlık"ta çıkan kendi çevirdiği Rus öykülerini okurdu. Bunların hiçbirinde "tercüme kokusu" yoktu. Sanki bunları kendisi yeniden yazıyordu. Bir Türk, bir tümceyi nasıl söyleyip yazarsa o da çevirilerinde öyle yapıyordu. Bu özelliğini kendisi de biliyordu (Acaroğlu, 1993, 21).

O yıllarda Ankara'da yayımına başlanan (1933) *Varlık*'ta Rusçadan çevirdiği öyküler yayımlanan ve bu çevirilerde "A. Gaffar Güney" imzasını kullanan Gaffar Güney, Nüfus İdaresi'ne tescil ettirmediği "Güney" yerine (Pösteki, 2009, 37) 1934 tarihli soyadı kanunuyla "Çıtanak" soyadını alır; ama imzasını sürdürür. Yine Acaroğlu'nun verdiği bilgiye göre apandisit ameliyatı için Memleket Hastanesi'ne yattığında tanıyıp sevdiği Belkis Hemşire ile evlenir (Acaroğlu, 1993, 21). Türk sinemasının önemli isimlerinden Fikret Hakan -asıl adı, Bumin Gaffar Çıtanak'tır- Fatma Belkis Hanım ve Gaffar Hoca'nın oğlu olarak 23 Nisan 1934'te Balıkesir'de dünyaya gelir (Pösteki, 2009, 33).

Gaffar Güney'i Balıkesir yıllarından hatırlayan bir isim de Halil Soyuer'dir. Balıkesir Lisesi'ni 1940'ta bitiren ve ilk şiirleri lisenin edebiyat dergisi *Alkım*'da yayımlanan Soyuer, orta kısımda okurken Gaffar Güney'in öğrencisi olmuştur. "Onu sınıfça çok sevmiştik. Bir başka sıcaklığı ve bir başka yaklaşımı vardı bize" (Soyuer, 1994, 24) diye andığı hocasıyla, yıllar sonra, 1945'te Millî Eğitim Bakanlığı'nın, çalışanlarına verdiği öğle yemeğinde karşılaşır:

Göreve başlayıp da öğle yemekleri için tabldota devamla başladığında, saç sakalına karışmış, kıyafeti pek iç açıcı olmayan, güneş yanığı esmerliğinde, zeytin gibi simsiyah gözleriyle herkese güven dağıtan birini görmüştüm. Onu görür görmez benim de içim ısınmıştı. Adını sorduğumda (Gaffar Hoca) dediler. (...) Nihayet bir gün yanına gidip oturmuştum. O da bana dikkatle bakmağa başlamıştı. Hocam demiştin beni hatırladınız mı? Zeytin gibi simsiyah gözlerini gözlerime dikmiş sonra da "Sen yoksa Balıkesir Ortadan 575 Halil misin?" deyivermişti. Ellerine sarılmış öpmüş öpmüştüm o öpülesi elleri (Soyuer, 1994, 24).

Fahri Erdiç de Gaffar Güney'i, öğrencilik yıllarından hatırlar; Erdiç, Balıkesir Öğretmen Okulu'nun 8. sınıfında Gaffar Hoca'nın öğrencisi olmuştur. *Kalkın Nazım'a Gidelim* adlı kitabında, "Rus klâsiklerinden yaptığı çevirileri her fırsatta bize okuyarak, öykünün tadına, öykü beğenisine varmamıza yardım ediyordu" (1987, 18) diyerek yâd eder onu. O zamanlar arkadaşının önerisiyle bir "güzel yazılar defteri" tutmaya başladığını söyleyen yazar, bununla ilgili bir de anısını paylaşır okurlarla:

Bir gün Gaffar bey gördü bu defterimi. Eklem araları da tırtıl tırtıl kılı parmaklarıyla şöyle bir aktardı. "İyi." dedi. "Çehov'u da kopya et böyle." Onu dinledim. Çehov'dan bize okuduklarını da yazmaya başladım. Çehov'un hapsirlikli memuru, beygirine dert yanan arabacısı, komiser Açumelov'u ile tanıştığım gün çok mutluydum (Erdiç, 1987, 19).

1935'te kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ilk bölümlerinden biri de Rus Dili ve Edebiyatı'dır. Gaffar Güney, burada Rusça okutmanlığı yaparken, bugünkü Yüksek İhtisas Hastanesi'nin bulunduğu alanda yer alan ve 1924'te Ankara Erkek Lisesi'ne, 1938'de Ankara Atatürk Lisesi'ne dönüşen "Taş Mektep"te dersler vermektedir. Turan Tanyer'in deyişiyle "Güler yüzlü, yakışıklı, üstü başı pırl pırl"dır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Kutsi Tecer, Nurullah Ataç gibi isimlerin öğretmenlik yaptığı, birçok ünlü ismin yetiştiği Taş Mektep'te "Türkçeye titizlenen, güzel konuşan" hoca olarak tanınır (Tanyer, 2005, 128-129).

1938-1942 yılları arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Hungaroloji eğitimi alan Sami N. Özerdim, Gaffar Hoca'nın öğrencileri arasındadır; şöyle der bir yazısında: "İçine kapanık bir insan izlenimi verirdi. Biraz da, ona takılırlardı. Ankara'da o günlerde aydın kesimini masaları çevresinde toplayan Özen pastanesinde buluşulurdu. Ben, bu toplantılarda pek bulunmadım. Ataç'ın da sürekli gittiği bir yerdirdi" (Özerdim, 1993, 4).¹ Turan Tanyer "Ankara'da Eski Mekânlar" başlıklı yazısında, Ulus'taki Posta

¹ Özerdim'in sözünü ettiği Özen Pastanesi, İzmir Caddesi'nin Atatürk Bulvarı'na açılan ağzında yer alır ve Nurullah Ataç'ın randevularını gerçekleştirdiği bir yer olması nedeniyle yazarla anılır (Meral Ataç, *Küçükhanım Meralika*, 2.baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s.135.); 1930'lu, 1960'lı yıllar arasında hizmet vermiştir.

Caddesi'nde yer alan ve edebiyatımızın önemli isimlerini konuk eden iki mekânı anarken "Taş Mektep'in efsane hocası" dediği Gaffar Güney'i de anmadan edemez. Bu mekânlardan biri, Şükran Lokantası; diğeri ise "Acem'in Lokantası", başka deyişle "Kürdün Meyhanesi" denilerek gidilen "Yeni Hayat Lokantası"dır (Tanyer, 2006, 71).

Cevdet Kudret, Kayseri Lisesi'ndeki edebiyat öğretmenliği sırasında; kuruluş çalışmaları sürdürülen Devlet Konservatuvarı'nda görev verilmek üzere Ankara'ya çağrıldığında, yıl, 1938'dir. Aynı yıl gerçekleşen kabine değişikliğiyle konservatuvardaki hocalığı son bulan Kudret, Ankara Atatürk Lisesi'ne tayin edilir. Bir dönem öyküleri de yayımlanan eşi İhsan Hanım, anılarında, Ankara'ya geldiklerinde tek dostlarının Yaşar Nabi olduğunu söyleyerek "Onlarda ilk tanıdığımız biri de Gaffar Güney'di" der ve sözlerini şöyle sürdürür: "Orta boylu, karayağız, bakışlarında garip bir ışıltı olan aydın bir kişi. Her zaman gri kaşe pantolon ve pantolonunun biraz açığı ya da biraz koyusu balıksırtı ceketler giyerdi. Temiz ve ütülü. Rusçadan Türkçeye kitaplar çeviriyordu" (Kudret, 59).

Gaffar Güney'i, Yaşar Nabi'yle birlikte hatırlayanlardan biri de Melih Cevdet Anday'dır. Anday, Gaffar Hoca'yla sık sık; özellikle de Yaşar Nabi Nayır'ın evindeki cuma akşamı toplantılarında karşılaştıklarını söyledikten sonra şöyle der:

Giyimine kuşamına özenli, güler yüzlü, tatlı konuşan yakışıklı bir adamdı. Sonra nasıl oldu, ne oldu bilemiyorum. Gaffar Güney, işini gücünü yüzüstü bırakıp, yalın ayak, göğüs bağır açık, elinde bir sopa ile sokaklara düştü. Eski arkadaşlarını artık tanımıyor, ya da görmezlikten geliyordu. Biz de onunla karşılaştığımızda, üzüntüden başımızı önümüze eğiyorduk (Anday, 1994, 98).

Samet Ağaoğlu da "Öğretmen Gafur" öyküsünde benzer bir betimlemeyle şunu söyler:

Gafuru o gündün sonra her defasında biraz daha perişan biraz daha sefil gördüm. Saçları omuzlarına kadar uzadı. Sakal ve bıyıkları bütün yüzü sardı. O zaman başı müzip bir manzara aldı. Bir arslan başına benziyordu. Sokaklarda terliklerini sürükliyerek avare avare dolaşıyor, kendisine para vermek isteyenlere dikkatle bakarak uzaklaşıp gidiyordu (Ağaoğlu, 1953, 11).

Öğrencisi olanların saygı ve minnet ile andığı, çevirmenliğiyle birlikte eğitimciliğinin de takdirle karşılandığı ve giyimindeki özeniyle dikkat çektiği yıllardan sonra geldiği nokta, Gaffar Güney'in daha öncesinde bıraktığı izlenime bütünüyle aykırıdır. Anılara yansıyan somut bir gerçek vardır; o da Gaffar Hoca'nın sokaklarda, perişan bir halde dolaştığıdır. Halil Soyuer, 1947 Ekim'indeki Millî Eğitim Bakanlığı yangınından sonra, yemekhane -1945'te karşılaştıkları mekândır- hizmetinin sonlandırıldığını, Gaffar Hoca'yı arada sırada caddelerde gördüğünü, daha sonraki yıllardaysa onu büsbütün kaybettiğini söyler ve bir dönem Atıfbey Mahallesi'nde oturduğunu bildiği hocasının yaşamına dair ipuçları taşıyan bir anısını aktarır. Şair, arkadaşı Yaşar Altınışık'la Atıfbey Mahallesi'ndeki kahvelerin birine gittiğinde, Gaffar Hoca'nın; Sabri Dönmez adındaki ev sahibiyle sohbet etme fırsatı bulur; Dönmez'in, "eşyalarından çok sandık sandık kitapları vardı" dediği Gaffar Hoca'yla ilgili anlattıklarından notlar alır:

Arada sırada Fikret adında bir oğlan çocuğu gelirdi eve. Bu benim oğlum dendi. İlk karısındanmış. Sonra bir gün bir adamla birlikte eve geldiler. O adam evdeki kitaplarını sandıklara doldurup götürdü. Gaffar Hoca galiba kitaplarını bu adama satmış. Bazı akşamları kendisine biz yemek verirdik bazı akşamları da sefertasıyla kendisi dışarıdan yemek getirirdi. Yıllar geçti eve gelmez olmuştu. Sanırım 1950 seçimlerinden sonraydı eve gelmez olmuştu. Neredeydi ne yapıyordu bilemedik. Arayıp sorduk tanıyan olmadı. Biz de üç dört ay odasını kilitli tuttuk. Baktık ki gelen giden yok. Zaten içerde bir yatağıyla bir battaniyesi vardı. Onları dışarıya çıkarıp odayı boşalttık. Onun eşyalarını senelerce muhafaza ettik ama bir daha Gaffar Hoca bize görünmedi (Soyuer, 1994, 25).

Cevdet Kudret'in 1950'deki istifasının ardından İstanbul'da avukatlığı denediği (1952), ancak bir yılı doldurmadan büroyu kapatıp Ankara'ya döndüğü bilinir. İhsan Kudret, bu dönüş sonrasında yaşadıklarını anlatırken Gaffar Güney'e dair bir anı aktarır kitabında: "Üstünde pırtıl bir palto. Saç sakal birbirine karışmış (...) Sanki Kral Lear..." (Kudret, 88) gibi duran Gaffar Hoca, İhsan Hanım'ı şaşkına çevirmiştir: "Cevdet konuşmaya başlayamıyor... Elimle işaret ettim 'Bu ne hal?..' diye. 'Rastlaştık... Gaffar delirmiş' dedi. Duymuştum ama, bu hale geleceğini düşünemezdim. Seninle geleceğim, açım' dedi. 'Geldik. Çok da üzülüm.' Kapıya yöneldi. İki adım attı durdu. 'Hastalık karasevda imiş, dikkatli ol' " (Kudret, 89). İhsan Kudret'in aktardığına göre bu olay 1952-1953 yıllarında yaşanmıştır. Türker Acaroğlu da Paris'e uzmanlık eğitimi için gittiği 1950 öncesinde, Ankara Garı Meydanı'nda karşılaştığı hocasının durumunu kederle hatırlar ve Samet Ağaoğlu'nun 1950 sonrasında "onu bir hastaneye yatırdığını, ama oradan da kaçtığını" duyduğunu söyler (Acaroğlu, 1993, 21).

Gaffar Güney 1955'te yaşamını yitirir (Pösteği, 2009, 34). 1940'ların son yıllarından ölümüne dek yaşadıkları, gizemli ve sıra dışıdır; "Rusça ile ilgisi nedeniyle izlendiğinden ürktüğü" ve "bunalıma düştüğü" (Özerdim, 1993, 4) söylenir ki "komünist" olduğu gerekçesiyle soruşturmaya maruz kalması, kaygılarının yersiz olmadığını gösterir. Fahir Aksoy, pek çok anıyla yüklü *Kürdün Meyhanesi*'nde "saldırıları, baskıları sonucu yaşadıkları zor günlere, fizyolojik ve psikolojik darbelere dayanamayarak genç denebilecek yaşlarında ölümün kucağına atılmış" olduklarını söylediği kimi isimler arasında anar onu (2000, 117). Gaffar Güney'in karşılıksız bir aşka tutulduğu da söylenenler arasındadır (Özerdim, 1993, 5; Tanyer, 2005, 129).

Bütün bunlar yaşama dengesini bozmuş; normal olmayan bir yaşam biçimine yönelmesine yol açmıştır, denilebilir.

3. Yaşamdan Kurguya Gaffar Güney

Yaşamından küçük bir kesit de olsa Gaffar Güney'in bir öykü kişisi olarak yer aldığı en eski tarihli öykü, Fahri Erdinç'in 1948'de yazdığı "Resmigeçit"tir. Ankara Ulus'ta geçtiği anlaşılan öykü, bir sabahçı kahvesinin uğraşlarını ve birbirini çok iyi tanıyan müşterileri arasında geçen konuşmaları yansıtır:

"Geliyor seninki."

Gelen kim olduğunu anladım. Aylardır, bu her sabah böyle oluyor zaten. Gözlerim buğulanıverdi. Gene kulaklarımda ders ziline uğultusu ile, yıllarca gerilere yuvarlandım. 1933... İşte burası sınıfımız, işte kırk iki öğretmen namzedi arkadaşım. Hemen bağırdım: "Ayağa kalkın efendiler, Gafur hoca geliyor.."

Ama nerde o zamanın, Türkçe hocası şair Gafur, nerde bu kahveden içeri giren adam? İnsan ancak kendi cenazesinin ardından bu kadar asil bir sükût içinde yürüyebilir. Sakalı, ucu mendil cebine sokulabilecek kadar uzamış, saçları omuzlarında hocamın. Koltuğunda kitap yerine yarım ekme.. O gül yaprağı yüzü ile tertemiz Kafkaslı alını, o kurum karası saçın sakalın arasında hâlâ pırl pırl (Erdinç, 1969, 102-103).

"Resmigeçit" öyküsü, yazıldığı tarihte geçer. Erdinç'in Balıkesir Öğretmen Okulu'nda okurken öğrencisi olduğu Gaffar Güney'i öyküye dâhil edişi, Gaffar Güney'in 1950'ler yaklaştığında yaşadığı değişimi sorgulama imkânı verir. Anılarda dikkati çeken bu husus, öykülerde de varlığını sürdürür. Eğitimci ve çevirmen kimliği ile tanınan bir insanın ruhsal sarsıntılar sonrasında yaşadıklarının, onu tanıyan insanlarca kaleme alınması, gerçeklik duygusu uyandırır. "Takvimlerde 1948 yılının adı lâzım olmayan bir günü" (Erdinç, 1969, 104) ifadesinde, geçen günlerin Gaffar Güney'de yarattığı değişime isyan sezilir.

Gaffar Güney'le, bir kitapta yer alan kurguya dayalı bir metinde ilk karşılaşmamız ise Samet Ağaoğlu'nun yedi öyküden oluşan kitabına (1953) adını da veren "Öğretmen Gafur" öyküsüyle gerçekleşir. Yazarın, daha önce yayımlanan *Zürriyet* adlı öykü kitabı 1950 tarihli olduğuna göre, "Öğretmen Gafur" öyküsünün, 1950-1953 yılları arasında yazılmış olduğu düşünülebilir.

Gafuru on beş sene evvel Ankarada tanıdım. Bazısı memur, bir kısmı lisede, orta mektepte öğretmen olan birkaç arkadaşla yaptığımız toplantılara günün birinde o da karışmıştı. Zayıf, ortadan biraz uzun esmer bir insandı. İri siyah gözlerinde, zaman zaman parlıyan heyecan ışıkları müstesna, hemen hemen devamlı bir melâl okunuyordu.

O sene liseye edebiyat öğretmeni yardımcısı olarak tayin edilmişti.

Toplantılarımızda, edebiyat, felsefe, sanat, siyaset mevzularında hararetli münakaşalar yapıyorduk. Gafur bu konuşmalara pek az karışıyor, fakat söze başladığı zaman da, bilhassa insan ruhu üzerinde bize garip gelen fikirler ortaya atıyor, tahliller yapıyordu. Bu bahiste bilgisinin derinliği bizi şaşırtıyordu. Kendi kendine öğrendiği Rusça ve Fransızca sayesinde bilmediğimiz kitaplardan bize parçalar anlatıyor, Dostoyevski, Tolstoy gibi Rus romancılarından sahifeler tercüme ediyordu (Ağaoğlu, 1953, 4).

Selim İleri, 31 Ağustos 2007 tarihli *Radikal*'de yayımlanan "Vanya Dayı'nın Çevirmeni" başlıklı yazısında "Samet Ağaoğlu'nun harikülâde hikâyesi 'Öğretmen Gafur'daki kişinin Gaffar Güney olduğu söylenir. Ağaoğlu galiba ondan esinlenmiş. Öyleyse dayanılmaz bir acı söz konusu" der. Kahraman anlatıcının, Karadeniz'in küçük bir sahil kasabasında ve bir otel odasının dolabında bulunduğu kâğıtta yazılı olanlardan yola çıkarak hikâyesini anlattığı kişinin Gaffar Güney olduğuna dair en kesin ifade -yazarının dışındaki- Türker Acaroğlu'na aittir: "Bu benim Türkçe öğretmenim Gaffar Güney'den başkası olamaz. Yazar, belli ki onun öyküsünü yazmış, ama bu gerçeğin ta kendisi değil. Aslında, bir öykücüden tam gerçeği yazmasını da bekleyemeyiz" (Acaroğlu, 1993, 21).

Samet Ağaoğlu, kendisinin de ifade ettiği üzere "Öğretmen Gafur'da Gaffar Hoca'yı anlatır. Tanıdığı, bildiği eğitimci bir çevirmeni, gerçeğin aynısını yansıtarak değil öykü türünün olanaklarıyla kurguya dayanarak anlatmayı seçer. Edebiyat hatıralarının "Ankara'nın Genç Edebiyatçıları" başlıklı kısmında Gaffar Güney'in bir de aşk acısı çektiğini; evli olduğu sırada kendisi de evli bir öğretmeni çok sevdiğini belirten Ağaoğlu, beraberinde şunları söyler:

Çocukluk yıllarının hasreti ile bu aşk arkadaşımın ruhunda, sonra kafasında yavaş yavaş fırtınalaşarak rüzgârlar estirmeğe başladı. Onda bu değişikliği arada sırada birlikte uğradığımız Mehmet'in Meyhanesi'nde sezdim önce. Gözlerindeki hüznün yerini sert bakışlar almağa başladı. Çocukluk yıllarının ve doğum yerinin hatıralarını artık bir yana itiyor, gittikçe yükselen bir sesle eski Türklerin kahramanlarından hikâyeler anlatıyordu. Birkaç zaman sonra da kendisinin bu kahramanlardan biri olabileceğini iddia eden sözler. Bu arada evini de terk etmişti galiba. Uzun bir süre Ankara'dan ayrıldım. Döndüğüm zaman bana Gaffar'ın yalın ayak, sırtında bol bir entari, saç, sakalı uzamış bir halde sokaklarda yüksek sesle "Ben bir sultanım" diyerek dolaştığını anlattılar. Birkaç gün sonra da Mehmet'in Meyhanesi önünde karşılaştım. Şişmanlamıştı. Ayakları çıplaktı. Üstünde entariye benzeyen bir elbise, sakalı, saçları uzamış, yüzünün rengi âdeta pembeleşmişti. Beni hemen tanıdı, kolumdan tutarak yüksek sesle, "Bak Samet", dedi, "ben artık kaç diyarın sultanı oldum. İran, Afganistan, Hindistan, Türkistan, Pakistan, Bulgaristan, Macaristan... Hepsi, hepsi benim memleketim. Hepsinin sultanı benim". Koşarak yanımdan uzaklaştı.

Gaffar'la son konuşmam bu. Bir daha görmedim. Görmedim ama, yeni bir hikâyemin, "Öğretmen Gafur'un kahramanı olarak gitmişti (Ağaoğlu, 2013, 22-23).

Cihat Burak, "Gaffar Bey" adlı öyküsünde Samet Ağaoğlu'nun "Öğretmen Gafur" öyküsünden söz eder; hatta "bir metnin başka bir metindeki varlığını en somut biçimde görünür kılan (Aktulum, 2007, 94)

metinlerarası yöntem olan “alıntı” yoluyla metinlerarası ilişki kurar.² “Öykü” olarak adlandırılmakla birlikte yaşantı yanı çok ağır basan ve 1926-1993 yılları arasındaki yaşam kesitlerinden oluşan “Gaffar Bey”, Gaffar Güney’in Cihat Burak’ın iç dünyasındaki yerini yansıtan bir nitelik taşıyor:

En sevdiğim ders Gaffar Bey’in dersiydi, o içine Rusça ansiklopedilerini doldurduğu çantasıyla girerdi sınıfa, başkalarını bilmiyorum ama benim için bir bayram sevinci başlardı... Gaffar Bey, Azeriydi; ansiklopediyi açar, bizlere Homer’den parçaları Rusçadan çevirir, okur, anlatırdı. (...) Gaffar Bey, Baston Cemal Bey kadar değilse bile uzunca boyluydu, ince yapılıydı, adamakıllı esmerdi; güldüğünü hatırlamıyorum pek, asık suratlı ama lanet de değildi, simsiyah gözlerinde bir kadife yumuşaklığı okunabilirdi; iyi giyinirdi, anlayamadığımız halleri de oluyordu bazen. Bir gün Yavuz’u tahtaya kaldırdı, yaz dedi: -Saçma, saçma; otuz iki yavrunun yuvasını dolduran saçma!.. Ne demek istediğini kimse anlayamadı” (Burak, 2003, 225).

Cihat Burak’ın anlattıklarından Gaffar Güney’in Galatasaray Lisesi’nin orta kısmında da dersler verdiğini, 1926-1928 yıllarında İstanbul’da bulunduğunu anlarız. Öykünün ilerleyen sayfalarında -aradan yıllar geçmiştir- Ankara Ulus’taki Hachette’te rastlar hocasına; bir kitabı karıştırmaktadır. Gaffar Güney’in “belleğinin korkunç” olduğunu söyleyen yazar, kendisini adı ve numarasıyla; üstelik “eski yazı yazmak için” çok güzel bir uç yaptığını hatırlamasıyla yaşadığı şaşkınlığı anlatır (Burak, 2003, 227). Burak’ın asıl şaşkınlığı ise 1948’de geçirdiği buhranlı bir devre sonrasında rastlar:

Ulus’tan Samanpazarı’na doğru yürümeye başladık, Sabih birden, Gaffar Bey geliyor dedi, tanır mısın?.. Nasıl tanımam yahu dedim, dördüncü sınıfta hocamızı bizim!.. Gözlerim rölöve şapkası, şık paltosuyla Gaffar Bey’i ararken O’nu gördüm, zayıf vücudun üstünde yeşil, aslan başına benzeyen başı, ayaklarında terlikleriyle oydu, karşı karşıyaydık. Tanıdın mı, diye sordu bana Gaffar Hoca’ya. Şaşkınlıktan dilimi yutmuş gibiydim; ne tanıyabildim diyebildim, ne de tanıyamadım. Sonra O’na sordu beni gösterip; Hocam dedi, tanıyabildin mi? 1208 Cihat değil mi dedi, tanıdım elbet (Burak, 2003, 230-231).

Öykünün devamında yazarın arkadaşı Sabih’in cebine iki buçuk lira koyduğu Gaffar Hoca’nın bu hale nasıl geldiği üzerine düşündüklerini yansıtan Burak, Ağaoglu’nun “Öğretmen Gafur” da anlattıklarıyla kendi gözlemlerini birleştirir. Yazar, öykünün sonunda -30 Ocak 1993- hocasının altmış yedi yıl önce, bahçeye bakan sınıftaki dersleriyle son yıllardaki portresi arasında zihinsel bir geçiş yaşar.

Fikret Hakan da “Belgesel niteliği çok ağır basan tarihsel gerçekleri ortaya koyan” (2009, 14) bir öykü olarak nitelendirdiği “Joe Brico Masumdur” da babasının yaşadıklarından yola çıkar. Nigar Pöstek’in ifadesiyle “1940’ların sıkıntılarını yaşayarak büyüdüğü gibi, babası Gaffar Hoca’nın (...) tabutluk sefası denilen işkence yöntemine kadar giden komünistlik suçlamasının izlerini de çocuk yüreğinde taşımayı küçük yaşında öğrenmiştir” (2009, 12). 1996 tarihli öykü, “İlhan” adıyla kendini kurguya dâhil eden yazarın, babasının yazgısına isyanı biçiminde yorumlanabilir.

“Joe Brico Masumdur”, II. Dünya Savaşı yıllarında, soğuk havanın hüküm sürdüğü 1943 kışında geçer ve Gaffar Hoca’yı uzun süredir görmeyen “eski” eşi Belkıs Hemşire’nin Bursa Emniyet Müdürlüğü’ndeki “en berbat odada” yalnız bırakılması ile başlar. Fikret Hakan, soruşturma sırasında Belkıs Hanım’a şunları söyler:

Gaffar Bey’le olan beraberliğimi gözlerimin önüne getirmeye çalışıyorum, acaba unuttuğum bir şeyler var mı, diye... Ama inanın bana yok. Ne biliyorsam anlattım. İsterseniz getirin, Kuran-Musaf üstüne yemin edeyim. Bizi, çoluğu-çocuğu perişan etti. O’nun derdi gücü edebiyattı. Yok Tolstoy ne demiş, Çehov ne yazmış... Ama o, bizim kaderimizi fena yazdı. Kendini de bitirdi bizleri de. Belki yuvamızı dağıtmıyaydı, bütün bunlar da başına gelmeyecekti. Çiçeği burnunda, gencecik bir kızdım ona vardığımda. Hilal-i Ahmer’den... Şey yani... Bizim, Kızılay Hemşire Mektebi’nden mezun olduktan sonra, ilk tayinim Balıkesir Memleket Hastanesi’ne çıkmıştı. Çıkmaz olaydı keşke... Çıkmaz olaydı” (Fikret Hakan, 2009, 233).

Belkıs Hemşire’nin söylediklerinden “derdi gücü edebiyat” olan Gaffar Hoca’nın evini ihmal ettiği ve evliliği yürütemediği anlaşılmakta; öyküde kayınvalidesinin “Onu Moskova’dan getiren gemileri batasıcısı” (Fikret Hakan, 2009, 228) diye beddualar etmiş olması da aile içinde kendisinden kaynaklı olduğu düşünülen sorunların, huzursuzlukların yaşandığını düşündürür. Belkıs Hanım’la birlikte küçük yaşta oğlunun da sorguya çekildiği “Gel oğlum, gel, dedi yüreği titreyerek... Polis amca sana baban hakkında sorular sormak istiyor” (Fikret Hakan, 2009, 247) ifadesinden anlaşılır ki bu durum, ayrıldığı karısının ve oğlunun başka türlü bir sıkıntıyı, yine Gaffar Hoca nedeniyle çektiğini gösterir. Öte yandan öykünün biyografik niteliği göz önünde bulundurulursa Gaffar Güney’in 1943’te İstanbul Emniyeti’nin Sansaryan Hanı’ndaki Siyasî Şubesinin karşısında bulunan “Tabutluk”ta işkence gördüğü sonucuna varılır. Elleri, gözleri bağlı, masum olduğunu anlatmaya çalışan ve yediği darbeye burnu kanayan Gaffar Hoca’nın fakülteden öğrencisi olan şef yardımcısının çabası da kilitli kapılar ardında tutulmasını engelleyemez: “Azgın bir komünist olsa dinsiz olmaz mı?.. Ama o sık sık bizlere, bütün arkadaşlara Kur’an-ı Kerim’den ayetler yazardı eski Türkçe. Hattatlara parmak ısıttırır, o kadar güzel. Hazreti Muhammed’in hadislerini günümüze göre aktarırdı bize” (Fikret Hakan, 2009, 231).

2 Turan Tanyer de Taş Mektep adlı kitabının “Öğretmen Gafur” kısmında aynı yöntemi kullanarak Samet Ağaoglu’nun öyküsünden parçalar aktarmıştır (Tanyer, 2005, 126-128).

Fikret Hakan, anne-baba ayrılığından sonra Belkıs Hanım'ın yanında kalır; Güngör Gençay, 1948-1949 yıllarında anne ile oğulun İstanbul'da Kasımpaşa tarafında bir evde oturduklarını, Belkıs Hanım'ın hemşireliğini sürdürdüğünü söyler (1995, 11). Çok değil, beş yıl sonra, henüz on dokuz yaşındayken Fikret Hakan'ın ilk öykü kitabı yayımlanır. 1953'te Raşit Bütün Matbaası'nda basılan *Tellâk Ali*'de "Bumin Gaffar Güney" imzasını kullanan yazar, babası gibi asıl soyadı "Çıtanak" yerine "Güney"i tercih eder; "Gaffar Güney" adı, kendisi dışında oğlunun kitabında da yaşar böylece. Fikret Hakan'ın, bir kısmı *Seçilmiş Hikâyeler*'de yayımlanan, 1955-1957 yılları arasında yazdığı yedi öykü ile 1996 tarihli iki öyküsü ise (biri, "Joe Brico Masumdur") *Hamal'ın Uşakları* adı altında, 1997'de basılır (Telos Yayıncılık). İki kitapta yer alan öyküler, bunlara eklenen dört öyküyle birlikte ve *Joe Brico Masumdur* adıyla 2009'da yeniden okuyucuyla buluşur. Fikret Hakan'ın, kitabını babasına ithaf etmesi, dikkati çeker.

Gaffar Güney'le karşılaştığımız bir başka kitap, Ali Cengizkan'ın *Bağımlı Şiir Ankara Ankara Güzel Ankara*'sıdır. Kitabın ikinci bölümünün IV. şiiri "Gaffar Güney, Maarif Vekaleti vs." dir:

*Doğruluk beş yıl durur, hamal Ahmet gibi
sirtında gerçeği
kendi kamburu bilir.
Güzellik bin yıl durur, havalanmış etekliği
bir genç kız bütün eğriliklerin ortasından yürür.*

Bunları Posta Caddesi'nde

Elli yıl önce yürüyen biri söyledi (Cengizkan, 1994, 76).

Cengizkan'ın kitabının ikinci bölümü, 1987 tarihlidir; şiirden hareketle "elli yıl önce" sine gidilirse, Posta Caddesi'nin Gaffar Güney'in adımlarına alışık olduğu da bilindiğinden, şairin 1937 yılının Gaffar Hoca'sına gönderme yaptığı sonucuna varılır.

4. Sonuç

Edebiyat ürünleri; toplumu, toplum içindeki insanları ve o insanların iç dünyalarını, yaşadıklarını konu alır. Yazarlar, şairler yaratıcılık yetenekleri ölçüsünde gerçekte var olanla hayal gücünü birleştiren yapıtlar ortaya koyarlar; yarattıkları kişiler de belirli oranda gerçekte hayal gücünün birleşimidir. Okurları edebiyat ürünlerinde karşılaştıkları kişileri ya da benzerlerini çevrelerinde aramaya yönelten, yapıtın gerçekte kurduğu bağıdır, denilebilir.

Eğitimci ve çevirmen kimliğiyle tanıdığımız Gaffar Güney'in trajik yaşamı, kimi yönleriyle döneminde ve sonrasında, kendisini tanıyan, öğrencisi olmuş yazarların anılarında ve kurguya dayalı yapıtlarında yer bulmuş; bu da bir bakıma "Gaffar Güney" adının, çevirileri dışındaki kitaplarda da yaşamasını sağlamıştır. Gaffar Güney'in yaşamı, Dostoyevski dünyasının etkisindeki bir yazarı bile (Samet Ağaoğlu) etkilemiş; Ağaoğlu, gerçeği farklı bir yorumla buluşturarak "Öğretmen Gafur"u yazmıştır; bu öykü ve çevirmenin yaşamından kesitler sunan diğer öyküler, anılarla birlikte değerlendirilmesi gereken edebiyat ürünleridir.

İç huzursuzlukları ve yaşadıkları nedeniyle kimliği ve yetenekleriyle pek de örtüşmeyen bir sona sürüklenen Gaffar Güney, çevirileriyle birlikte, onu tanıyan isimlerin ortaya koyduğu yapıtlarda yaşamaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, M. Türker (1993). Hocam A. Gaffar Güney. *Kıyı*, S. 89, 21.
Ağaoğlu, Samet (1953). *Öğretmen Gafur*. İstanbul: Varlık Yayınları.
Ağaoğlu, Samet (2013). *İlk Köşe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Aksoy, Fahir (2000). *Kürdün Meyhanesi*. 2. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.
Aktulum, Kubilay (2007). *Metinlerarası İlişkiler*. 3. Baskı, İstanbul: Öteki Yayınevi.
Anday, Melih Cevdet (1994). *Akan Zaman Duran Zaman I*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
Ataç, Meral (2004). *Küçükhanım Meralika*. 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Burak, Cihat (2003). *Zenci Kalımız*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Cengizkan, Ali (1994). *Bağımlı Şiir Ankara Ankara Güzel Ankara*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
Erdoğan, Fahri (1969). *Diriler Mezarlığı*. İstanbul: Hür Yayınevi.
Erdoğan, Fahri (1987). *Kalkan Nazım'a Gidelim*. İstanbul: Varlık Yayınları.
Fikret Hakan (2009). *Joe Brico Masumdur*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
Gençay, Güngör (1995). Gaffar Güney Öğretmen. *Kıyı*, S. 112, 11-12.
İleri, Selim (2007). *Vanya Dayı'nın Çevirmeni*. <http://www.radikal.com.tr/kitap/vanya-dayinin-cevirmeni-859762/> (erişim: 8 Kasım 2018).
Kudret, İhsan (y.t.y.) *İhsan Benimle Çalışır mısın?*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
Özdemir, N. Sami (1993). İnsan Dedimin. *Kıyı*, S. 85, 4-5.
Pösteği, Nigar (2009). *Fikret Hakan/Eskimeyen Yeşilçamlı*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
Pösteği, Nigar (2009). Fikret Hakan'ın Öykülerine: Yaşanmışlıklar Ödenmelidir. *Joe Brico Masumdur* içinde (Fikret Hakan), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 10-12.
Soyuer, Halil (1994). A. Gaffar Güney'den Anılar. *Kıyı*, S. 96, 24-25.
Tanyer, Turan (2006). Ankara'da Eski Mekânlar. *Kitap-lık*, S. 90, 65-75.
Tanyer, Turan (2005). *Taş Mektep*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.